

LAMBRECHT KÁLMÁN, A TUDÓS ÉS KONYVTÁROS*

SPIKUT KATALIN

M Áll Földtani Intezet Budapest, Ncpstadion út 14
H-1143

Lambrecht Kálmán élete és munkássága

LAMBRECHT KÁLMÁN (1889–1936)

LAMBRECHT KÁLMÁN 1889 május 1-én született Pancsován. Ugyanitt az állami főgimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait. 1907-ben mint természettudomány-kémia szakos hallgató a budapesti Tudományegyetem bölcsészeti karára iratkozott be.

Itt ismerkedett meg személyesen nagy példaképével, HERMAN OTTÓVAL, akivel baráti viszonyba is került. HERMAN OTTÓ hatása egész életén át végig kísérhető. Már egyetemi hallgató korában, 1909-ben, HERMAN előterjesztése alapján a Magyar Ornithológiai Központ szolgálatába lépett, és biztatására néprajzi kérdésekkel is foglalkozott. 1910-ben a Néprajzi Társaságban tartotta

* Az „Alkotó Ifjúság” 1983 évi pályázatán díjat nyert mű

első előadását a szélmalomokról Néprajzi érdeklődésének első nagyobb szabású eredménye „A magyar szelmalom” című könyve, mely 1911-ben jelent meg. A könyv sikerének hatására elhatározza, hogy teljes mértékben feldolgozza ezt a témát 1913-ban „A fűrészmalom”, 1914-ben „A zúzómalom”, majd 1915-ben „A magyar malmok könyve” jelent meg. Ezek a művek néprajzi irodalmunk kiváló alkotásai.

Néprajzi érdeklődése mellett egyre inkább a madarak őslénytanának tanulmányozásában merült el. Első önálló kutatásai alapján írta meg 1912-ben a „Borsodi Bukk fossilis madarai” és „Magyarország fossilis madarai” című paleornitológiai tanulmányait, melyek alapján 1913-ban doktorrá avatták. Hamar rájött arra, hogy a jelenkori madarak szervezetet csak a már kihalt formákon keresztül lehet megismerni. Ez azt is jelentette, hogy a madárrendszert alaposan felül kellett vizsgálni. Nagy szorgalommal kezdte el a kihalt madarak csoportjainak gyűjtését.

LÓCZY LAJOS ajánlására 1917 február 23-án a Foldtani Intézethez került, ahol óriási anyaghoz jutott, melyeket kulfoldról kert leletekkel egészített ki. Kezdett kialakulni nagy terve, a madarak őslénytanának kritikai feldolgozása. KOVALEVSZKIJ, DOLLO és ABEL hatására az őslénytant modern biológiai alapon művelte, a fejlődéstani rendíthetetlen híve volt.

1916-ban az „Aquila” folyóiratban, majd 1917-ben különnyomatban jelent meg „A madarak paleontológiájának története és irodalma” című értekezése. Ez 1708-tól mintegy 2000 tetelben tartalmazta az ide vonatkozó irodalmat. A Tanácskoztársaság ideje alatt a Nemzeti Múzeum Őslénytárát vezette és a Természettudományi Közlönyt szerkesztette. Tanácskoztársasági szereplése miatt 1920 elején menesztették a Foldtani Intezetből, majd hosszas es hivatalos eljárás után 1924-ben „B-listára” helyezték és nyugdíjazták.

1920-ban megírta kiváló életrajzi művet nagy tanítójáról és barátjáról, HERMAN OTTÓRÓL. 1921-ben a „Fossilium Catalogus” világhírű sorozatában jelent meg a kihalt állatok levő madarak és az ősmadarak irodalmi összeállításáról szóló műve (Fossilium Catalogus Aves). 1925-ben egyetem magántanári kinevezést nyert a pécsi Tudományegyetemre az ősfoldrajz tárgykorból.

Ugyanebben az évben NOPCSA FERENC került a Foldtani Intezet igazgatói székébe. Nem toródva senki ellenveleményével, 1926-ban megbízta LAMBRECHT-et az Intézet könyvtárának vezetésével. Az irodalmat LAMBRECHT-nel jobban senki nem ismerte. Intézeti állása folytán kiváló lehetőség nyílt számára a bibliográfiai elmélyedésre. Nagy energiával folytatta tovább a fosszilis madárcsontok gyűjtését is. Ekkor már végleges volt az az elhatározása, hogy megírja a madarak őslénytanát. Ebben nagy segítségére voltak kulföldi kollégái is, különösen barátja, O ABEL, a paleobiológia egyik megteremtője.

NOPCSA FERENC előterjesztésére 1928 tavaszán a földművelésügyi minisztérium költségén bejárta és részletesen tanulmányozta a müncheni, berlini, amszterdami, haarlemli, londoni, párizsi, baseli és a többi jelentős őslénytanai múzeumot. Hazatérve részt vett az 1928 őszi Budapesten rendezett őslénytanai kongresszuson — melynek egyik szervezője volt. A kongresszus egyik ülésén elnökolt is. 1930-ban az amszterdami VIII nemzetközi ornitológiai kongresszus megnyitó ülésén előadást tartott a paleornitológia haladásáról.

Most már annyi adat állt rendelkezésére, hogy eddigi munkásságát rendszerbe foglalhatja. Így jött létre a madarak őslénytanának legjelentősebb műve, az 1024 oldal terjedelmű „Handbuch der Paleornithologie”. Ez a 929—935 oldalon igen alapos kritikai bibliográfiát is tartalmaz. A könyv szerzője szerint

„áttekintést ad minden idevágó részletkérdésről és megvilágítja a madárőselettan legnehezebb problémáit”, valamint a madárőselettan kritikai revízióját is Korszakzáró mű ez, nélkülözhetetlen a téma további kutatói számára. A művet 1964-ben újra kiadták. E kézikönyve és egész tudományos munkássága alapján LAMBRECHTET a világ legnagyobb paleontológusai között tartják számon.

NOPCSA FERENC 1928 november 28-án megvált az Intézet vezetésétől. LAMBRECHT támasz nélkül maradt, de egyelőre még tovább dolgozhatott. NOPCSA halála (1933) után helyzete egyre nehezebbé vált. 1934 július 2-án intézeti szolgálata alól felmentették. Ugyanebben az évben kinevezték a Magyar Nemzeti Múzeumhoz könyvtárosnak, a kinevezése elleni tiltakozás miatt azonban állását nem foglalhatta el (Itthon nagy kézikönyvét is melységes csond fogadta). Barátai siettek a világhírű tudós segítségére. 1934-ben PRINZ GYULA ajánlatára a pécsi Tudományegyetem meghívta rendkívüli tanárnak, ahol néprajzot és őslénytant adott elő. Erejét a Fossilium Catalogus részére megírandó biobibliográfia elkészítése kötötte le. A munka első és egyetlen kötete halála után, 1938-ban jelent meg, ez több mint 3000 már nem élő paleontológus életrajzát és irodalmi munkásságát ismertette (Fossilium Catalogus Pars 72. Paleonthologii Catalogus bio-bibliographicus).

LAMBRECHT KÁLMÁN nagy hatású népszerűsítő tevékenysége is igen jelentős. Könyvei elénken, elevenen fejezték ki mondanivalójukat. Népszerűsítő művei az 1924-ben megjelent „Az őslények világa”, majd 1926-ban „Az ősember”, utána 1927-ben ennek folytatása az „Az ősember elődei”. 1935-ben jelent meg utolsó népszerűsítő műve, „Az ősvilági élet”, melyben az őslénytani kutatások történetét írta meg. Ugyanezen évben megindította a „Búvár” című népszerű természettudományos és társadalmi havi folyóiratot. Igen járta ki minden természet- és társadalomtudományban. Vallotta, hogy e két nagy tudománycsoportot nem szabad élesen ketté választani. LAMBRECHT-nek mindkettőre kiterjedő munkássága fényesen igazolja ezt az álláspontját.

LAMBRECHT KÁLMÁN évek óta tartó betegeskedés után 47 éves korában, 1936. január 7-én halt meg Pécsen.

„Rovid ideig tartó életében jóban és rosszban egyaránt volt része. Megaláztatásban és elismerésben, meghurcolásban és tudományos dicsőségben. Ha meg is tántorodott azoktól a csapásoktól, amelyeket a sors 1919 után rá mért, rövidesen újra talpra állt, újra dolgozott, mindig előre nézett. Sorsa arra tanít minden embert, hogy a komoly munkán felépített élet bármily rövid ideig tartson is, eredményeivel olykor túlszárnyal legyőzetésen, szenvedésen és halálon, mert művészi vagy tudományos remekművet alkot.” (TASNÁDI KUBACSKA A, Élet és Tud. 11(31))

Lambrecht Kálmán könyvtárosi tevékenysége a Foldtani Intézetben

LAMBRECHT KÁLMÁN elsősorban paleontológus volt. Nem lehet és nem szabad egyoldalúan kisajátítani a könyvtártudomány részére. Széles korú tudományos érdeklődésének a tudós szakkönyvtárosi munka is része volt.

A Foldtani Intézet könyvtára HALAVÁTS GYULA halála (1925) folytán gazdátlanul maradt. Ugyanebben az évben lett az Intézet igazgatója NOPCSA FERENC. NOPCSA a könyvtár vezetésével LAMBRECHT KÁLMÁN-t bízta meg. LAMBRECHT ragyogó érzékkel tapintott rá az igazi könyvtároság lényegére, amely tulajdonképpen a tájékoztatás különféle formáiból áll.

A szakjellegű tájékoztatáshoz szakember kell. A problémák igazi megértése és a szakirodalom feldolgozása nem lehetséges tudományos előismeretek nélkül. LAMBRECHT KÁLMÁN ezen a téren is kiváló volt, a legmagasabb igényeket is kielégítette. Tudta, hogy az egyes geológusok mely szakterulettekkel foglalkoznak behatóbban és ennek tudatában tájékoztatta őket Nyilvántartotta az igényeket és annak alapján szerezte be ezen műveket a könyvtár részére.

Pedagógusnak is kiváló volt. A fiatal, bibliográfiában járatlan szakembereket megtanította, a megfelelő irodalom kikeresésére, és arra, hogyan kell egy témát megközelíteni. Tanított és személyes példájával is nevelt. A könyvtár olvasótermét szellemi központtá tette, ahol hazai és külföldi szakemberek megbeszéltek, megvitatták a legújabb irodalom alapján a legfrissebb eredményeket. A passzív tájékoztatásban is nagyszerűen helytállt, különösen segítette nagy nyelvismere te beszelt németül, angolul és franciául. A könyvtár legfontosabb könyveit, a segédkönyveket és a folyóiratokat kimerítően ismerte.

LAMBRECHT KÁLMÁN a paleontológiai és a geológiai irodalomban rendkívül jártas volt, nemcsak magyarországi, hanem világviszonylatban is. Ragyogó példák erre fentebb említett művei. Ezeket olyan alapos bibliográfiai ismeret és kritikai szellem jellemzi, amely az őslénytán területén szinte egyedülálló. Bibliográfiai természetesen kiterjedtek a külföldi irodalomra is. Egyaránt felolelik a könyv- és folyóirat közleményeket. Bibliográfiai mindezekén túlmenően kritikaiak. Könyvtárosi működésének nagy érdeme, hogy széles körű nemzetközi kapcsolatai révén sok új csereviszonyt létesített, pótolta a könyv- és folyóirat-hiányokat és vásárlások révén is növelte az intézet könyvállományának számát.

Lambrecht Kalmán tudományos irodalmi munkásságának bibliográfiája

Paleontológia

- A borsodi Bukk fossilis madarai — *Aquila* 19 270—287 1912
 Magyarország fossilis madarai — *Aquila* 19 288—320 1912
 Magyarország fossilis madarfaunájának gyarapodása — *Aquila* 20 423—433 1913
 Újabb adatok barlangjaink fossilis madarfaunájához — *Barlangkutatas* 1 173 1913
 Magyarország őskori madarvilága — *Darwin* 3 1914
 A bajóti „Oregkó” nagy barlangjának faunája II Madarak — *Barlangkutatas* 2 77—80 1914
 Két új ragadozó-madarfaj a Bukkhegység barlangjaiból — *Barlangkutatas* 2 145 1914
 Fossilis szakallas-saskeselyu — *Gypaetus barbatus* L. — és *retisas* — *Haliaeetus albicilla* L. — a borsodi Bukkben — *Aquila* 21 85—88 1914
 A Remetehegy kőfulkéjének pleistocen ornisa — *Aquila* 21 89—98 1914
 A remetehegyi sziklafulke madarfaunája — *Földt Int Évk* 22 366—380 1914
 A kígyaszkeselyű és őse — *Természet* 11 193—196 1915
 A magyar föld első krétakori madara — *Term Tud Kozl* 47 591—593 1915
 Krapina pleistocæn madarfaunája — *Barlangkutatas* 3 84—88 : 1915
 Fajok pusztulása — *Világ* 1915 nov 24
 A pilisszantói kőfulke madarai — *Földt Int Évk* 23 449—483 1915
 A pusztai talpastyúk (*Syrhaptés paradoxus* Pall.) a magyar pleisztocænben — *Földt Int Évk* 23 484—488 1915
 Kóros elváltozások fosszilis madarcsontokon — *Földt Int Évk* 23 489—492 1915
 Az első magyar praeglaciális madarfauna — *Aquila* 22 160—168 1915
 Fossilis nagy fulkebagoly (*Bubo maximus* Flemm.) és egyéb madármaradványok a magyar pleistocænből — *Aquila* 22 176—187 1915
 Az első fosszilis pusztai talpastyúk — (*Syrhoptés paradoxus* Pall.) maradvány — *Aquila* 22 410—411 1915

- Palaeontológiai közlemények (Referatumok Heilmann, Killermann, Shufeldt, Stellwaag műveiből) — *Aquila* 22 382—388 1915
- Kiháló állatok, pusztuló novények — *Darwin* 5 50—52 1916
- A *Plotus*-genus a magyar neogenben — *Foldt Int Évk* 24 1—25 1916
- A háromi puskapórosi kőfulke fossilis madarfaunája — *Barlangkutatas* 4 156—160 1916
- A madarak paleontológiájának története és irodalma — *Aquila* 23 1916 — *Klny* 196—307 Budapest, 1917
- Paleontológiai közlemények — *Aquila* 23 291 1917
- Az európai madarvilág kialakulása — *Aquila* 24 191—208 1917
- Palaeontológiai közlemények (Referátum Oudemansról) — *Aquila* 24 296—297 1917
- A madarak ősei — *Term Tud Kozl* 49 589—618 1917
- A *Dinotherium* végtagjai — *Term Tud Kozl* 49 646—647 1917
- A starunia rhinoceros- és mammutleletek — *Term Tud Kozl* 49 715—716 1917
- Osteologische Vergleiche an fossilen Vogelresten — *Naturw Wochenschr* 16 1917
- Riesenvogel und Zweigelefanten — *Naturw Wochenschr* 17 225—227 1918
- Riesenwuchs und Aussterben der Dinosaurier — *Naturw Wochenschr* 17 290 1918
- Die Vorzeitlichen Vogel — *Naturw Wochenschr* 17 353—364 1918
- A *Chirotherium labnyomai* — *Term Tud Kozl* 50 543—544 1918
- Új fossilis deneverfajok — *Term Tud Kozl* 50 Pótfuzet 92 1918
- A nemetországi kagylómesz *Ichthyosaurus*ai — *Term Tud Kozl* 50 92 1918
- Óriás madarak és torpe elefántok — *Darwin* 7 1918
- Madagaszkár kihalt struccféléi — *A Természet* 15 1919
- A szazszentdős őselettudomány — *Új Magyar Szemle* 2 45—48 1921
- Fossilium Catalogus — *Aves* — *W Junk*, Berlin, 1—102 1921
- Fierleben der Vorzeit — *Umschau* 1922
- Dinosaurier — Eier in Zentralasien — *Umschau* 1923
- Az elszigetelődés torvénye — *Föld és Ember* 75—83 1923
- Az őslények világa — *Kultúra Könyvkiadó*, 1—255 Budapest 1923
- Az ősember elődei Az őállatok — *Dante Kiadó*, 1—332 Budapest, 1927
- Paleopatologia és Palaeofiziológia — *Therapia* 4 532—536 1927
- Mesozoische und tertiäre Vogelreste aus Siebenburgen — *Compte Rendu X Congr Zool Intern* Budapest, 1927
- Fluorographische Beobachtungen an den „elastischen Fasern“ des Pterosaurierpatagiums — *Arch d Mus Teyler (Haarlem)* 40—50 1928
- Palaeotis Weigelti* n g n sp, eine fossile Trappe aus der mitteleozänen Braunkohle des Geiseltales — *Jahrbuch des Halleschen Verbandes f d Erforschung der mitteldeutschen Bodenschätze* 1928
- Neogeornis wetzwhi* n g, der erste Kreidevogel der südlichen Hemisphäre — *Paleont Z* 11 121—129 1929
- Stromeria fajumensis* n g a, die Stammform der Aepyornithide — *Paleont Z* 11 6 1929
- Über die „elastischen Fasern“ des Pterosaurier-Patagiums — *Palaeobiologica* 2 57—60 1929
- Stromeria fajumensis* n g, n sp, die kontinentale Stammform der Aepyornithidae mit einer Übersicht über die fossilen Vogel Madagaskars und Afrikas — *Abh der Bayer Akad d Wiss, N F* 4 1—18 München, 1929
- Fortschritte der Paleo-Ornithologie — *Proceedings of the VIIth Intern Ornith Congress* 73—99 Amsterdam, 1930
- Studien über fossile Reisenvogel — *Geol Hung Ser Paleont Tom 1 fasc 7* 1—37 Budapest, 1930
- Számok a paleontológiában — *Debreceni Szemle*, 183—188 1930
- Protopolotus Beaforti* n g, n sp, ein Schlangenhalsvogel aus dem Tertiär von W-Sumatra — *Wetenschappelyke Mededeelingen van den Dienst van den Mijnbouw in Nederlandsch-Indie* 17 15—24 1931
- Gallornis straeleni* n g, n sp, ein Kreidevogel aus Frankreich — *Mededeelingen van het Koninklyk Naturhistorisch Museum van Belgie* 7 1—6 Brussel, 1931
- Cygnopterus* und *Cygnavus*, zwei fossile Schwane aus dem Tertiär Europas — *Medeelingen van het Koninklyk Naturhistorisch Museum van Belgie* 7 1—6 Brussel, 1931
- A sziibériai mammut — *A Természet* 28 33—36 1932
- Handbuch der Paleoornithologie — *Borntraeger*, Berlin, 1933 2 kiad 1964 Amsterdam, Neudruck 1—1024 1964

- Die fossile Ornis In Abel Kyrle Drachenhohle bei Mixnitz — Spelaolog Monogr 7—9
790—794 Wien, 1934
Drei neue Vogelformen aus dem Lutetien des Geiseltales — Nova Acta Leopoldina,
N F 3 Halle, 361—367 1935
Az ősvilági élet — Franklin Kiadó, 1—210 Budapest, évsz nelk (1935)
Ősvilági eszközök — Búvár I 198—201 1935
Madagaszkár óriásai — Búvár I 333—336 1936
Ősvilági miniatűrok — Búvár I 692—695 1935
Fossilium Catalogus Pars 72 Paleontologi Catalogus bio-bibliographicus (W et A
Quenstedt-el) — W Junk, Gravenhage, 1—495 1938

Recens ornitológia

- A pusztai talpastyúk vandorlása — Zoológiai Lapok, 1908
Adat a pasztormadár taplalkozásához — Zoológiai Lapok, 1908
Loeb Jacques vizsgálatai a megtermékenyítés chemizmusa körül — Zoológiai Lapok,
1908
Strucctenyésztés — Zoológiai Lapok, 1908
A madárvonulás Magyarországon az 1910 év tavaszán — Aquila 18 9—22 1913
A madárvonulás Magyarországon az 1911 év tavaszán — Aquila 19 43—52 1912
A madárvonulás Magyarországon az 1912 év tavaszán — Aquila 20 16—26 1913
A madarak szárnyközépcsontjának — os metacarpī — morfológiája — Aquila 21 53—
84 1914
A Magyar Ornithológiai Központ comparatív-ostelógiai gyujteménye — Aquila 25
105—114 1918
A madarfajok száma — Term Tud Kozl 51 334 1919

Paleoanthropológia

- A neandervölgyi ember újabb nyoma — Term Tud Kozl 49 646 1917
A harmadkor ősembere — Term Tud Kozl 51 345 1919
Az ősember — Dante Konyvkiadó, Budapest, 1926 5 kiad 1—376 Budapest, 1934
Válasz „Az ősember” taglalatajára — Állattani Kozl 24 193—195 1927
L'uomo fossile — 1—395 Milano, 1934

Etnografia

- A magyar szélmalom — Etnographia 22 1911 kiny Budapest, 1—64 1911
Szemelvények a „Magyar szélmalom” mesterszótárából — Magyar Nyelv 465—468
1911
A magyar malom es a molnarság neprajzi szempontból — Molnarak Lapja, 1913
A fűreszmalom — Erdeszeti Lapok 3 1913 kiny Budapest, 1—29 1913
A zúzómalom — Banyaszati és Kohászati Lapok, kiny 1—8 1914
A magyar malmok konyve — 1—100 Budapest, 1915
Tanulmányok Ukrainában — Turán, 541—569 1918
Haldokló szélmalom — Magyarország Vasarnapja, 1926
Emberök, nepök, nemzetek — Budapest, 1—60 1927
A szélmalom vándorútja — Búvár I 113—117 1935
Neprajzi séta a karácsonyfa körül — Búvár I 798—801 1935

Életrajzok

- Than Károly 1834—1908 — Zoológiai Lapok, 1908
Darwin — Zoologiai Lapok, 1909
Szterenyi Hugó — Zoológiai Lapok, 1909
Herman Ottó zoológiai es ethnographiai dolgozatainak jegyzeke — Aquila 22 1915
XLIX—LXV
Herman Ottó Emlékbeszed Arcképpel — Barlangkutatas 3 21 1915
Lydekker Richard 1849—1915 — Aquila 23 370—372 1916

- Lósy József 1874–1917 — *Aquila* 24 301–303 1917
 A magyar zoológia atyja Id Entz Géza — *Vasárnapi Újság*, 387 1919
 Herman Ottó az utolsó magyar polihisztor élete és kora — Budapest, 1–258 1920
 Charles Darwin (A gondolat úttörője) — Budapest, 1928
 R. France (A gondolat úttörője) — Budapest, 1928
 Louis Dollo — *Allattani Közlemények* 28 123 1931
 Cuvier, az őselettudomány megalapítója 1759–1832 — *A Természet* 28 192 1932
 Baró Fejérváry Geza Gyula 1894–1932 — *Pesti Napló Nepszerű Tud és Techn Naplója*, 1932
 Fejérváry Géza Gyula báró — *Budapesti Hírlap Vasárnapja*, 1932
 Baró Nopcsa Ferenc — *A Természet* 29 231–232 1933
 Franz Baron Nopcsa — *Paleont Z* 15 201 1933
 Baró Nopcsa Ferenc — *Budapesti Szemle*, 361–372 1933
 Le Baron Francois Nopcsa — *Nouvelle Revue de Hongrie* 77 77–81 1934
 Herman Ottó élete — Budapest, 1–264 1933
 In Memoriam R. W. Shufeldt — *The Auk* 52 359 1935
 Henry Fairfield Osborn — *Búvár* 1 849–850 1935

KÁLMÁN LAMBRECHT, THE SCIENTIST AND LIBRARIAN

by
 K SPIKUT

Hungarian Geological Institute Budapest, Népstadion út 14
 H-1143

The lifework of KÁLMÁN LAMBRECHT (1889–1936), his activities of a scientist and a librarian are reviewed

KÁLMÁN LAMBRECHT was a progressionist, an attitude that was not looked very much favourably on by the leading governmental and scientific circles of his time

The scope of scientific interest of KÁLMÁN LAMBRECHT was very wide. The main field he practised was paleontology and especially paleornithology. His name is reckoned with among the most prominent paleontologists of the world. He penned a manual of paleornithology that is still unmatched even today (*Handbuch der Palaeornithologie* Berlin, 1933). In addition to paleontology, he was active in the fields of ornithology, ethnography and paleoanthropology. His work of a technical librarian was devoted to earth sciences. The main result he achieved in this particular field during his short service as head librarian was his having promoted the library of the Hungarian Geological Institute to the vanguard of international treasuries of geoscientific books and reviews.

A bibliography of the scientific lifework of KÁLMÁN LAMBRECHT, the most complete list of references ever compiled so far, is appended.